

Arkitektonisk kvalitet i norsk trehusbebyggelse

Birgit Cold

Norges tekniska högskola, Trondheim

Artikeln diskuterar villkoren för arkitekturkritik och utvecklingen av kvalitetskriterier. Uppsatsen har tidigare publicerats i en vänbok som tillägnats Hans Granum.

Arkitektonisk kvalitet, inledning

Arkitektonisk kvalitet kan bety kvalitet ved hele "produktet" arkitektur. Det vil si hele spektret fra byggverkets steds- og klimatilhørighet, form og mening, rom og bruk, komfort og opplevelse, konstruksjon, detaljer og materialbruk, lys og farge, innredning og overflater, holdbarhet og økonomi.

Det er på ingen måte hensikten her å gå i dybden på noen av aspektene, men snarere betrakte dem som innebygde i forestillingen om hva arkitektonisk kvalitet kan være.

Det betyr imidlertid at disse forestillinger, som vi alle har, vil være høyst forskjellige etter hvem vi er, hvor vi er, hva vi har ansvar for og hva som interesserer oss. Men derfor er det også en nysgjerrighet tilstede etter å finne ut av hva andre mener med arkitektonisk kvalitet.

Det tilbakevendende emne var betydningen av arkitektonisk kvalitet sett i forhold til bygningsteknisk kvalitet. Var arkitektonisk kvalitet bare et påfunn fra arkitektenes side? Hvorfor var det så ofte konflikt mellom bygningsteknisk og arkitektonisk kvalitet?

Et bygningsteknisk "riktig hus" med gjennomtenkt organisering av arealer til de forskjellige funksjoner må da være det arkitektur handler om. Og folk er ikke interesserte i arkitektonisk løsninger, men i et "godt og riktig hus".

Som arkitekt forsøker man da å tale om opplevelsekvaliteter, om rom og lys, om identitet, om å finne innsikt gjennom nyskapelse, om "poesien

mellom jord og himmel”, om arkitekturheltene og om ”meningen” i arkitekturen. Men det blir nokså svevende og ofte vanskelig å forklare en arkitektonisk opplevelse, som kan gå på tvers av tak som lekker, yttervegger som råtner og store vedlikeholdskostnader. Man kan sitte igjen med fornemmelsen av at noen mennesker har en særlig følsomt sinn for visuelle, kanskje auditive og taktile opplevelser, mens andre er mindre følsomme. Eller kanskje de har valgt gjennom erfaringer å legge mer vekt på de rasjonelle, forståelige og håndterbare sider ved det bygde miljø.

1700–1800. Tradisjonelle gårdsbygninger.

Følsomhet er en ting, en annen er oppdragelse og opplæring. ”Estetisk dannelse” er et tillært og kulturelt fenomen. Har man gjennom sitt liv, kanskje særlig i barndommen og ungdommen vært konfrontert med omgivelser av kvalitet, med diskusjoner, oppgaver og handlinger som innebærer vekt på estetiske verdier, kan det ikke unngå å påvirke ens holdninger og handlinger eller ”dannelse”.

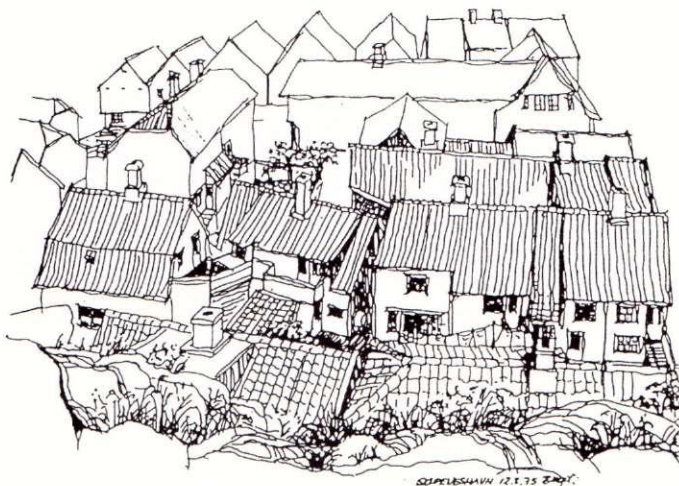
Primo Levi skriver i boken *The Periodic Table* om estetisk kvalitet her i betydningen skjønnhet, som et nesten naturgitt resultat av en rasjonell og innlevet prosess.

”Å si vakker er det samme som å si, at sådan vil vi ha det. Helt siden mennesket har bygget har det ønsket å bygge mest mulig optimalt, med minst mulig bruk av materialer og arbeidsinnsats for å oppnå mest mulig funksjonsdyktighet og holdbarhet. Den estetisk gleden som oppsto var et resultat av denne prosessen og kom etterpå”.

Men slik har det ikke alltid vært. I noen tider har "skjønnhet" blitt identifisert med dekorasjoner og utsmykning og med det overveldende og imponerende. Disse tider kan ha vært unntakelser, mens den sanne skjønnhet, som hvert århundrede gjenkjenner seg selv i, er skjønnhet i de oppreiste stenstøtter, i skipsskroget, i bladet på en øks og i vingen på et fly.

Her skiller Primo Levi klart mellom den skjønnhet som er et resultat av en prosess, hvor alle nødvendige faktorer samordnes til en helhet, på mange måter det funksjonalistiske ideal, til forskjell fra at skjønnheten blir et mål som formen "manipuleres" til å oppnå, som kan sies å beskrive både 1880-årenes og 1980-årenes "historistiske" arkitektur.

Primo Levis holdning til estetisk kvalitet svarer meget godt til det norske lynne, som det kommer frem i arkitekturholdninger bak det beste av norsk trehusbebyggelse.

1800–1900. Skudeneshavn.

Arkitekturkritikk

Å skrive om arkitektonisk kvalitet i norsk trehusbebyggelse kan innebære en form for kritikk. Hvordan kritikeren og andre ser på fenomenet norsk trehusbebyggelse utfra krav, normer, holdninger og syn på arkitektonisk kvalitet.

Spørsmålene melder seg da straks:

- Hvilke normer og krav?
- Hvem formulerer dem?

- Bak krav og normer ligger det holdninger og verdisyn, hvilken innvirkning har de?
- Finnes det allmen utomtvistelig arkitektonisk kvalitet?
- Eller, har arkitektonisk kvalitet utelukkende et dynamisk innhold?

Arkitektonisk kvalitet oppleves i møtet mellom individ og byggverk. Det betyr at både stedet, tiden, situasjonen, individets forutsetninger og rolle, og byggverkets egenskaper og karakter inngår i et samspill hvor den arkitektoniske kvalitet, som vi tillegger byggverket, er resultatet av samspillet.

Dette innlegget handler *ikke* om møtet med byggverket, men om kvalitetsvurderinger og verdisyn nedfelt i ord og begreper, en slags "kritikk av kritikken og kritikerne".

Kritikkens, ordenes og begrepenes verden er en annen enn den virkelige bygde verden. De samme ord, "bilder" og begreper brukes til forskjellige tider om ulik arkitektur og ordene betyr ikke det samme i de forskjellige kritikeres penn.

Arkitektonisk kvalitet hører til den opplevde og emosjonelle sfæren i møtet med byggverket, og det er derfor store vanskeligheter med å klargjøre kvalitetene i ord så de blir forstått "i den rette ånd".

Fenomenologene har på en måte åpnet for denne innsikten selv om de uttrykker seg meget ordrikt. De velger ofte poesians språk fremfor det vitenskapelige som middel til å beskrive fenomenet. Arkitektur tegnet, oppført og tatt i bruk får, i følge fenomenologien sitt eget "uigjennomskuelige liv" med sinne iboende egenskaper og kvaliteteter. Kun med stor innlevelse kan vi tilegne oss "fenomenet".

Dette synet kan åpne for individuelle og kollektive opplevelsemuligheter uavhengige av forbipasserende normgivende arkitektur, doktriner eller teorier.

Men samtidig skapes det en avstand, et abstrakt skille eller en slags "mystikk" mellom den bygde verden og mennesket som skal forholde seg til, ta beslutninger om, rådgi og vurdere ikke alene den verden som er bygget, men den som skall bygges. Det "mystiske" og samtidig fascinerende ligger i å tillegge byggverk og ting, "iboende kvaliteteter". Fascinerende fordi kvalitetene både er et resultat av arkitektens og byggernes intensjoner og arbeid og samtidig er "noe" som tilhører stedet, sammenhengen og byggverket selv som fenomen.

På samme måte som jury eller kritiker legger sine verdisyn till grunn for kvalitetsvurderinger, vil også oppfattelsen og forståelsen av kritikken være påvirket av leserens eller publikums egenskaper, bakgrunn, miljø, av "tidsånden", og av sted og kultur.

En kvalitetsbedømmelse av arkitektur kan ha flere hensikter:

- å beskrive, forklare, for å prioritere og rangere;
- å ta knekken på "ugress", kvele tendenser i fødselsen;

- å oppmuntre til videreutvikling av visse sider og korrigerende av andre for å oppnå bedre resultat i fremtiden;
- å opplyse og utdanne folk, så de er i stand til å være bedre medspillere i beslutnings- og vurderingsprosesser;
- å skape debatt om holdninger, og verdisyn
 - om beslutningsprosesser
 - om faglige teorier og metoder
 - om utdanning og forskning.

Og hva er så hensikten med et innlegg om arkitektonisk kvalitet i norsk trehusbebyggelse? – Det er å skape debatt om holdninger, verdisyn og faglige teorier i håp om litt bedre forståelse av kvalitetsbegrepets dynamikk.

Den viktigste anvendelse av kvalitetsvurderinger må imidlertid være å forberede for fremtiden. Den arkitektur som allerede står på stedet er det lite å gjøre noe med. Men hvordan vi kan forholde oss til og ta beslutninger om framtidige planer og prosjekter er det viktigste.

For å forstå hvorfor det byggede resultat ble som det ble, er det nødvendig både å se bakover i tiden, se på dagens forutsetninger og på de muligheter som byggverket antyder eller programmerer for fremtiden.

Arkitekturkritikk skal derfor ikke primært brukes til å felle en endelig dom, men snarere være en intellektuell og faglig debatt om verdisyn, om handlemåter og valg som er foretatt og om hvordan vi kan komme videre.

Det primære er altså ikke å "slakte" eller "hedre", men snarere å klarlegge og diskutere de valg som er gjort ut fra holdninger, verdisyn, muligheter og begrensninger.

"Så snart kritikkers holdninger og tilnærming er klargjort, blir de som er utsatt for kritikken lettet for byrden som en endelig dom er og kan derfor legge ned forsvaret og lære av den likefremme utveksling av meninger". Et pedagogisk sitat fra W Attoe som i boken *Architecture and critical imagination* beskriver forskjellige former for kritikk:

- Den normative – som springer ut av en teori, normgitte standarder, en doktrine eller en blanding av de forskjellige normer.
- Den tolkende, forklarende – som skal peke på, skape interesse for, tolke og forklare kvaliteter.
- Den beskrivende – som er lite vurderende, men som beskriver det materielle, brukeren, konteksten byggverket hører til i, eller sider ved arkitektens liv og levned".

Det interessante i denne sammenhengen er den normative kritikken og hvordan teorier, doktriner og verdisyn er normgivende for valg av arkitektoniske kvaliteter.

Eksemplene som brukes hentes fra hvordan jury-komiteer gjennom utvelgelse av treprisvinnere i 25 år har valgt kvalitetskriterier, hvilke normer

Prince Charles angir som basisverdier for sitt arkitektursyn, litt om det folkelige pluralistiske verdisyn til den engelske "Community architect" Rod Hackney, og som kontrast det revolusjonerende elitistiske, "arkitektur som kunstverk-syn" til "Coop Himmelblau", en arkitektgruppe fra Wien.

"Kritikk er først og fremst om kritikeren og ikke om objektet som blir kritisert. Selvbildet av kritikeren, måten han ser sin rolle, hans holdninger og forestillinger nedarvet i ham som et tenkende, følende og handlende vesen tilstede i tid, er viktige overveielser når man skal forstå en kritikk og forholde seg till den". (Wayne Attoe 1978).

Min bakgrunn som kritiker

Kritikeren har dansk arkitektutdannelse som ble gitt og mottatt i modernismens ånd med innslag av japansk byggeskikk og av tradisjonell dansk klassisistisk orden. 25 års opphold med praksis, undervisning og forskning i Norge har medført en viss avskrelling av det "pene danske" og en tilvenning til det mer "røffe norske", delvis "ukultivert" i betydningen lite gjennomdyrkede løsninger som har blitt praksis innen dagens byggebransje.

Samtidig har flyttingen til Norge gitt fantastiske opplevelser av landskap, terreng og klima med den tradisjonelle og eldre trearkitektur, det være seg klenodienne eller de anonyme bygginger som høydepunkte.

Norberg-Schulz skriver i innledningen til "Treprisboken":

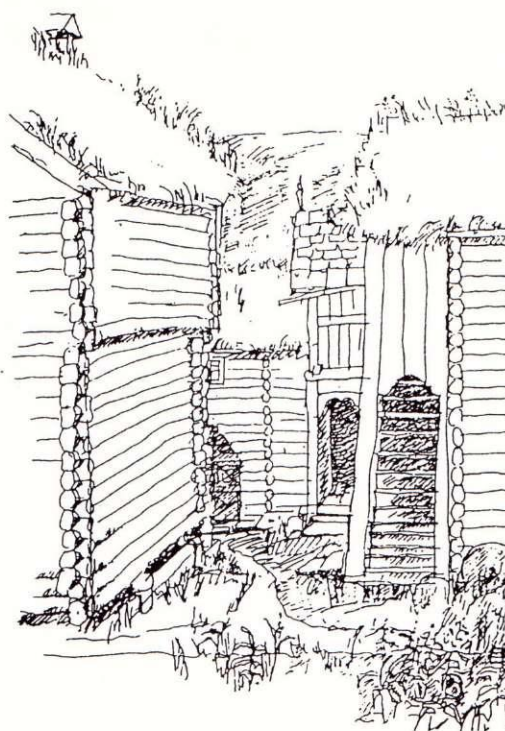
"I Norge har trearkitekturen hatt en særlig rik utvikling. Årsaken til dette er flere:

- Tilgangen på utmerket treverk har alltid vært god.
- Treet har særlig godt kunne tilfredsstille de krav det norske klimaet stiller.
- De frie bønder i Norge har i en annen grad enn ute i Europa kunne utvikle en blomstrende folkekunst.

Vi kan med rette si at en neppe noe annet sted har brukt trematerialet på en så allsidig måte som i Norge".

"Treprisen" en analyse av kvalitative utsagn

I løpet av 25 år har treprisen blitt delt ut 12 ganger av 5 personers juryer til 13 prisvinnere, enkeltpersoner eller arkitektgrupper. Treopplysningsrådets direktør John Bøhn, er gjenganger i alle juryer mens 28 forskjellige arkitekter har deltatt i to jury-komiteer hver.

1975. Ark C Bjerknes. Enebolig, Bergen.

1971. Ark J Djurhuus, E Fersum. Studentsenter, Bergen.

1961. Ark K Knutsen. Enebolig, Bærum.

1969. Ark W Selmer, J Selmer. Sommerhus, Brekkestø.

I statuttene for treprisen står det bl a at den:

"tildeles arkitekter som en anerkjennelse for særlige kunstneriske kvalifikasjoner og teknisk dyktighet ved riktig bruk og behandling av norsk trevirke som byggemateriale".

"Treprisboken" 1988 (utgitt av *Arkitektnytt*) danner grunnlaget for en analyse ikke av de virkelige byggverk men av de ord og uttrykk som juryer og prisvinnere bruker til å beskrive arkitektoniske kvaliteter.

Hensikten med en slik analyse er å få innblikk i hva de forskjellige juryer har lagt vekt på over 25 år. Har kvalitetsvurderingene spesielle tendenser som kanskje kan forklares ut fra tidens strømninger? Er det forskjell på juryers vektlegging og de kvaliteter som arkitektene selv fremhever som vesentlige? Er det kombinasjoner av kvaliteter som karakteriserer en bestemt type arkitektur? Av 13 prisvinnere er det bare 8 som har skrevet om sine tanker og ideer.

Her må gjøres oppmerksom på at arkitektene ikke skriver om sine byggverk men om inspirasjonskilder og verdisyn. Man kan si at det blir mer en sammenlikning av verdisyn enn direkte sammenlikning mellom arkitektonisk kvalitet knyttet til byggverk.

Treprisens jury-uttalelser

Metoden som er anvendt er å notere de kvalitative uttrykk som er brukt av juryer, samle dem i grupper og markere prisvinnernes tilhørighet til de forskjellige grupper. Her er det bare tale om tendenser og ikke om statistikk.

Vi erkommit til 4 hovedgrupper med underpunkter. I parentes er det angitt hvor mange prisvinnere karakteristikken angår.

Harmoni med balanse og helhet (mer enn 2/3 av prisvinnerne)

<i>Balanse</i> mellom:	Helhet – variasjon
	Nytt – gammelt
	Enkelt – karakterfullt
	Teknisk – artistisk
	Tre i samspill med andre materialer

Helhet, helhetlige, velstuderte, avklarte løsninger, kultiverte og utøkte dimensjoner

Originalitet og nyhetsverdi (ca halvparten av prisvinnerne)

"Nye veier", fantasifullt, artistisk, virtuost, uavhengig av tidens noter, ukonvensjonelle løsninger som peker fremover.

En personlig og karakterfull måte å videreutvikle tradisjonen på, inspirert hovedgrep, poetisk visjon.

Stedss og landskapsinpassning (litt mindre enn halvparten av prisvinnerne)

Hensynsfull plassering i landskapet, behersker forhold til landskap og beliggenhet, nensom innpassing i naturen. Et norsk, klima og stedstilpasset preg.

Enkelhet, systematisering og kultivering (ca 1/3 av prisvinnerne).

Rasjonelle, nøkterne, økonomiske, teknisk betryggende løsninger.

Enkelhet med naturlig, upretensiøs og selvfølgelig bruk av tre. Et kre- sent måtehold, knapphet i uttrykk, behersket detaljutforming og mate- rialbruk.

Systematisering og kultivering, med type- og systemutvikling, avklarte og anvendbare løsninger også med variasjon i arkitektonisk uttrykk.

Prisvinnernes tanker om kvalitet

Til sammenlikning med jury-uttalelser kan det være interessant å se på hvordan prisvinnerne beskriver sine inspirasjonskilder og de kvaliteter de legger vekt på. Her presentert i den rekkefølge som flest og færrest har nevnt.

Enkelhet (tradisjonelle verdier i sentrum)

- Forme enkelt, naturlig, underordnet, hensynsfullt.
- En uformell stil som i fritidshuset, med bruksvennlige overflater og inredning.
- Bruke norsk gran og furu ikke bare i huset, men i innredning, husge- råd og utendørsoppholdssteder.
- Omgivelser av tre trenger seg ikke på, man fornemmer en stille ro som bidrar til velvære.
- Kontinuerlig arkitektur er arkitektur gjennomført enhetlig fra år- hundre til århundre.
- Søken etter universelle verdier i den anonyme arkitektur.
- Forme med mennesket i sentrum.

Systematisering og kultivering

- Stadig uutnyttede ressurser og uprøvde metoder.
- La seg inspirere av skipsinnredning og jernbanevogner.
- Kultivering av hensiktsmessige typer og systematisering av kon- struktive detaljer er gammel som byggekunsten.
- Fremtiden tilhører de mer åpne systemer med standardiserte masse- produkter med delvis håndverksmessig montasje.
- Fleksibilitet og elastisitet er avgjørende krav.
- Med foredling og omtanke kan treet også nyttes i moderne masse- byggeri.

Harmoni med balanse og helhet

- Det er helheten som må vurderes, ikke den enkelte bygning.
- Orden og variasjon: Modulsystem som estetisk ordensprinsipp som tillater variasjon diktert av behov for dagslys og funksjonelle krav.
- Eksteriør med materialkontraster pusset mur, fuget gråsten og treverk.

Originalitet og nyhetsverdi

- Ikke bruke arkitekturen til å uttrykke tidens tanker og ideer, men skape originalitet.
- Vår tid er så forvirrende rik på inntrykk. Kanskje det betyr noe hvis man kan finne frem til en linje, som er ens egen.
- Det blir gjort for lite for å lære mennesket å skape originalt.

Naturen og tre som inspirasjonskilde

- Treet som symbol på vekst og utfoldelse.
- Løsningene må kunne føre til resultater like rike som trærnes mangfoldighet, fjellenes variasjon eller himmelens liv. – I vår mekaniserte og rasjonaliserte sivilisasjon er det av største viktighet at mennesket prøver å forstå naturen og få impulser av den.
- Oppføre trehus sammen med en båtbygger som sanser havets absolutte krav, eller en instrumentmaker som lytter seg til formens maksimale yteevne er den største lykke for en arkitekt.

Steds- og landskapsinnpassning

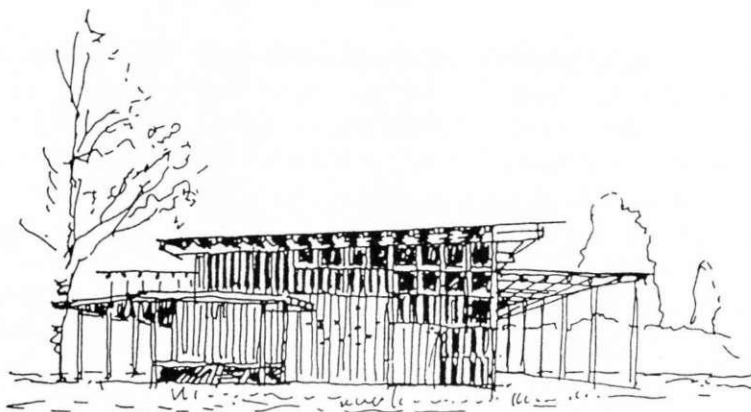
- Forme utfra sted, klima og landskapets egenart.
- Samarbeid hus og terreng, oppnå grupperte former og bevegede konturer som spiller sammen med landskapets linjer.

1981. Ark A Molden, J Molden.
Husgruppe, Bergen.

1975. Ark H Hofset. Enebolig,
Trondheim.

1962. Ark A Vesterlid. Folkemuseum, Elverum.

Diskusjon om kvaliteter vektlagt av Treprisens juryer og av prisvinnerne

I det følgende sammenliknes Treprisens juryuttalelser og prisvinnernes ideer og tanker og diskutere arkitektonisk kvalitet, som behandles under fem kvalitetsfaktorer:

- Harmoni med balanse og helhet;
- Originalitet og nyhetsverdi;
- Steds- og landskapsinpassning;
- Enkelhet;
- Systematisering og kultivering.

Harmoni med balanse og helhet

Harmoni-kvalitetsfaktoren er den absolut mest anvendte av juryer. Kanskje ikke så merkelig da den på en måte representerer kjernen i arkitektursyn uavhengig av stilarter. Harmoni kan innebære et helhetlig samspill mellom komplimentære kvaliteter, som f eks det kjente og det nye, orden og variasjon, åpent og lukket.

”Det er helheten som må vurderes, ikke det enkelte bygg”, skriver en prisvinner. Ellers er det forholdsvis lite direkte om harmoni og helhet som mål for prisvinnerne. Men det ligger kanskje implisitt i en rekke uttalelser som f eks: å oppnå universelle verdier og den anonyme arkitekturen som inspirasjonskilde.

Arkitektene i 60- og 70-årene var mere opptatt av å oppnå helhet gjennom "en naturlig orden" som hørte til treets konstruktive egenskaper og til en variasjon som sprang ut av funksjonelle krav og opplevelsesmessige forhold mellom f eks utsikt og møblering, enn de var opptatt av mer abstrakte og teoretiske ordensprinsipper som f eks den klassiske.

Innen miljøpsykologien er det gjort en del forskning for å se på folks preferanser i arkitekturopplevelser. Skala med ordpar fra helhetlig til kaotisk, fra enkelt til komplekst osv, den såkalte semantiske miljøbeskrivelse (SMB) er delvis utviklet og brukt i Sverige med S Hesselgren, C Acking og senere R Küller som de viktigaste drivkrefter. Fra denne forskningen er en av konklusjonene at god arkitektur først og fremst karakteriseres ved en samtidig tilstedeværelse av en høy grad av helhet og en passende grad av variasjon.

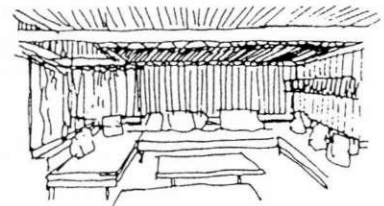
En engelsk arkitekt og miljøpsykolog Linda Groat har laget en komparativ studie av nye hus bygget i eksisterende urbane strøk for å undersøke om det fantes noen underliggende konsistens i folks vurdering av forholdet mellom nytt og eksisterende byggeri. Hun ville også se på hvilke fysiske faktorer ved bygningene som utmerkede seg i folks preferenser.

Hun kom til følgende resultater:

- De mest foretrukne situasjoner med nye hus i eksisterende bygde omgivelser er karakteristiske ved høy grad av "gjentakelser" i utformning.
- De minst foretrukne relasjoner er karakteristiske ved en relativ høy grad av kontrast.
- "Gjentakelsen" av i det minste noen fasadeaspekter er mer kritiske for den opplevde tilpasning, enn utbygging av tomten eller massefordelingen. (Linda Groat: "Contextual compatibility on architecture: An issue of personal taste?" fra J Nasar: *Environmental Aesthetics* 1988).

1964. Ark M Cappelen. Enebolig, Oslo.

1983. Ark K Borgen, B Lorentzen. Enebolig, Oslo.

Selv om dette er noe ganske annet enn norsk trehusbebyggelse, forteller det likevel noe om helhet og balanse i folks preferanser.

Peter Smith skriver i sitt innlegg "Complexity, Order and Architectural Aesthetics" (*Ethnoscapas* 1, 1988).

"Det som folk setter størst pris på er mer eller mindre velkjent (familiar) arkitektur i nye kombinasjoner, når graden av nyheter holder seg innen akseptable grenser. Det skal være akkurat passe med nytt til å pirre nysgjerrigheten. Samtidig skal det være tilstrekkelig med kjent stoff for å unngå å bli overlesset med inntrykk".

Men et er å gå etter hva som er kjent og hva man vet vil behage de fleste, et annet er å søke nye veier og eksperimentere for i første omgang å vekke anstøt, men så kanskje i neste å vinne sympati for "de nye". Selv om folks arkitekturglede ikke skal overses, men være en kilde til forståelse av nettopp harmonibegrepet, er nyskaping, å vinne ny innsikt og å overskride de "fedrene idealer" en tvingende nødvendighet i vår menneskelige tilværelse, ikke minst innen estetiske disipliner. Uansett hvor mye vi forsker og finner frem til om generelle preferanser, er trangen til å gå nye veier nærmest ustoppelig. Innen arkitekturen kan denne trangen henholdsvis disiplineres, rettleides og oppmuntres gjennom studier av arkitektur, innsikt i egne og andres opplevelse, kommunikasjon med andre fagområder osv. Men uansett hvor mye vi teoretiserer og abstraherer er det først gjennom handling, vi vinner ny innsikt og forståelse. Arkitektur må bygges og tas i bruk for å vise sin levedyktighet og for å kunne vise nye veier å gå eller holde seg vekk fra.

Disse refleksjoner om "gjentakelser" for å behage i forhold til "å bryte" med konvensjonene fører over i neste kvalitetskriterie som handler om originalitet.

Originalitet og nyhetsverdi

I juryuttalelser er det den tredje mest nevnte kvalitet. Men her er en viss overlappning med de andre gruppene.

Hovedinteressen ligger imidlertid i at byggverkene viser fantasi, ukonvensjonelle løsninger, personlig grep, karakterfullhet, virtuositet og artistisk nerve. Det er spesielt det kunstneriske og nyskapende som er kvaliteten, eller "arkitektur som kunstverk", fremfor arkitektur som brukskunst.

I arkitektenes tanker er det et mindre viktig emne, men det kommer frem i "å skape originalt" som et mål, og gjennom negasjonen om "ikke å bruke arkitekturen til å uttrykke tidens tanker og idéer". Også i reaksjonen på at "vår tid er så forvirrende rik på inntrykk at det derfor kanskje kan bety noe hvis man finner frem til en linje som er ens egen".

Som arkitekt i møte med andre yrkesgrupper, er det ofte nettopp denne kvaliteten som de tror at vi er mest opptatt av. Å skape et kunstverk som står igjen som et monument over oss selv.

Å skape originalt, kan bli et resultat av å gå nye veier konstruktivt, i materialbruk, i brukersamarbeid, i landskapstolkning og på andre områder. Det "originale" og "nyhetsverdien" kan da bli resultatet uten at det har vært målet. Og det er i den siste betydning at "originalitet og nyhetsverdi" i særlig grad er brukt i denne sammenheng.

Ser vi videre på originalitet også som en personlig, ekte tolkning av tradisjonelle kvaliteter, kan vi tale om autentisitet eller ekthet. Etterspørselen etter ekthet og dermed kvalitet, er tegn på en utilfredsstilt lengsel etter noe opprinnelig, noe sant og riktig, som i vår del av verden blir synlig gjennom en høy grad av nostalgi med et ønske om å få del i de "gylne tider", den gang den "ekte varen" ble skapt.

Kimberly Dovey skriver i sitt essay "The quest for authenticity and the replication of environmental meaning" (*Dwelling, Place and Environment*, 1985):

"Etterspørselen etter autentisitet og søken etter den "virkelige" mening gjennom såkalt "ærlighet" i formuttrykk, leder ofte til ødeleggelse av det vi søker etter, ved nettopp å innføre falskneriet. Argumentet er at både falskneriet og etterspørselen etter autentisitet er symptomer på en dyp krise i dagens personomgivelsesforhold og av en misforstått tro på at autentisitet kan oppnås ved å manipulere formen".

Og videre:

"Autentisk mening kan ikke skapes ved manipulasjon eller rendyrking av form, fordi autentisitet er kilden som formen henter sin mening fra. Mangel på autentisitet er et resultat av selve forsøket på å gjenskape og oppnå autentisitet. Autentisitet er en egenskap, ikke ved formen, men ved tilblivelseprosessen og ved inderligheten i relasjonen mellom mennesker og deres verden. Etterspørselen er langt mindre synlig i fremveksten av nye, originale og ekte uttrykk fra vår tid med en egen identitet eller med uttrykk som føles "å være vår tid" ".

Steds- og landskapsinpassning

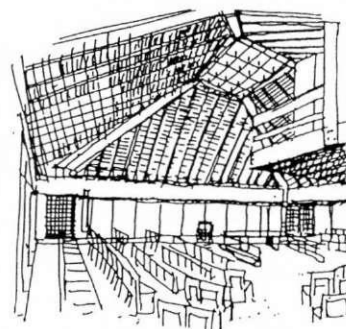
Steds- og landskapsinpassning er fremhevet av juryene som viktig for litt over en tredjedel av prosjektene.

Prisvinnerne erkjenner denne kvaliteten, men nevner den i noe mindre grad enn juryene. Men flere er opptatt av Naturen som inspirasjonskilde og "Treet" som symbol. Det er mulig at landskapet, terrenget og naturen er en så selvfølgelig og innebygget del av den totale byggeoppgaven, at den ikke nevnes i særlig grad.

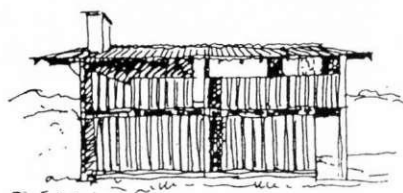
Som kritiker av norske trehus i landskapet, er det kanskje her de største kvalitetene oppnås og forbrytelser begås. Da trehus ikke er byhus, vil de alltid få et nært forhold til naturen, eller til "det grønne". Den styrken som vi her finner i prisvinnerens prosjekter og i den eldre trearkitektur er vesentlige å få med seg i den kommende pluralistiske arkitekturen. Kanskje det nettopp er i beherskelsen av forholdet mellom byggverk og naturlige omgivelser at vi kan oppnå positive helhetsopplevelser også av en mangfoldig arkitektur.

1973. Ark S Fehn. Museum, Hamar.

1986. Ark H Hjertholm. Kirke, Søreide.

1966. Ark K Lund, N Slaatto. Enebolig, Lysaker.

1978. Ark F Torp, A Telje, K Åsen. Husgruppe i Oslo.

Selv om landskapsarkitektur er en egen disiplin, inngår den også som en del av arkitekturundervisningen. Men det oppleves likevel som om det blir lite tid eller legges mindre vekt på nettopp dette viktige norske fenomenet. Utvider vi landskapsforståelse til også å gjelde ressurs-hensyn og økologisk innsikt, får vi et perspektiv som krever profesjonelt samarbeid for å oppnå teknisk, funksjonell og artistisk kvalitet. Med tanke på det vi tidligere har sagt om originalitet og autensitet, kan nettopp nye angrepsvinkler, tenkemåter og krav til byggeoppgavens løsning være selve kjernen i å oppnå et originalt og ekte resultat på samme tid.

Enkelhet med tradisjonelle verdier i sentrum

- Enkelhet, måtehold i form og materialbruk;
- nennsom arkitektur;
- økonomisering og varsom anvendelse av virkesmidler;
- knapphet i uttrykk og nøkterne løsninger;
- naturlig, upretensiøs og selvfølgelig bruk av tre er kvaliteter som juryen har anvendt på ca en tredjedel av prisvinnernes byggverk.

For prisvinnerne er det disse kvaliteter som blir nevnt mest og fremhevet som meget vesentlig.

- Forme enkelt, underordnet, ressursøkonomisk, hensynsfullt, i en uformell stil som i fritidshuset ...

Den anonyme arkitekturen eller "kontinuerlig arkitektur" fremheves som forbilledlig eksempel på enkelhet og helhet.

Om enkelhet og naturlighet, knapphet i uttrykk og nøkternhet er en dyd av nødvendighet eller en dyd i seg selv, er et spørsmål om samspeilet mellom ideologi, økonomi, ressurstilgang og individuelt verdisyn. "Dyd av nødvendighet" kultivert gjennom tradisjoner, inntil "dyden i seg selv" blir et slags estetisk meningsfullt uttrykk for en identitet, regional tilhørighet eller en ideologi, som den er blitt for mange norske arkitekter oppdratt og praktisert i modernismens ånd. Sett utefra oppleves denne dyden som meget norsk, meget sunn og riktig i landskapet.

Med den utvikling vi har i den vestlige verden av dekorative, pluralistiske, symbolmettede, men også fragmenterte byggverk, ville det være merkelig hvis det norske trehus ikke lot seg påvirke. Vi ser også her eksempler på et friere forhold til de tradisjonelle verdier f eks i Tromsøarkitektene "Blå Strek"s arkitektur.

Systematisering og kultivering

Treprisen er en anerkjennelse av et sluttprodukt. Men det legges vekt på at dette også kan være forbilledlig, til inspirasjon for kommende arkitekter og at det peker fremover. Især den siste kvaliteten gjelder byggverk som i sin systematisering og kultivering er eksempler på hvordan konstruktive og funksjonelle krav kan besvares i delvis industrialisert byggeri.

Prisvinnerne prioriterer denne kvaliteten høyt og skriver om "uutnyttede ressurser og uprøvde metoder", "utvikling av mer åpne systemer", videreutvikling med "foredling og omtanke" på treets premisser og med dets iboende egenskaper som utgangspunkt.

Utvikling kan, og bør sier enkelte, foregå ved kultivering av kjente typer og kjente løsninger. "Arkitektur består ikke i å finne på noe nytt hver dag". (Norberg-Schulz fra innledningen i "Treprisboken").

Det ser ut til at prisvinnerne er meget bevisste når det gjelder denne kvaliteten og fremtidig byggeri i tre. Juryene som helhet har prioritert systematisering og kultivering noe lavere og har først og fremst premiert trehus som kunstverk i seg selv. Skal det være håp om å innvirke på den allmene trehusbebyggelse, er det gjennom systematisering og kultivering at dette må skje. Samtidig erkjenner vi behovet for "enestående eksempler på trehus" som kan inspirere også det mer industrialiserte produkt.

Hva forteller 25 års trepriser oss om kvalitetspreferanser og verdisyn?

Gjennom alle 25 år har treprisjuryer lagt vekt på litt forskjellige verdier uten at det kan sies å være en klar tidstilknyttet tendens. Kun på et punkt er det en forskjell i vektlegging, og det gjelder systematisering og kultivering. I løpet av 70 årene befinner de prisvinnerne seg som har fått karakterisert sine byggverk med denne kvaliteten. Dette passer godt med den tidens sterke vilje til å forsøke å løse byggeoppgavene, både de i noe større skala og eneboligen, med systematikk, modulsystemer og variasjon innen et ordensprinsipp.

Prisvinnerne gir da også uttrykk for et sterkt engasjement for å oppnå dette og peker på viktigheten av denne kvaliteten fremover. Det er en svak tendens til at vektlegging av den systematiske og kultiverte kvaliteten sjeldnere er nevnt sammen med originalitet som kvalitet, enn med andre kvaliteter som harmoni, steds- og landskapsinpassning. Dette kan karakterisere byggeoppgavens art, f.eks. enebolig sammenliknet med en boligbebyggelse med typeutvikling, og det kan karakterisere arkitektenes evne og vilje til å avbalansere kunstneriske og rasjonelle verdier.

Sammenlikner vi jury- og prisvinnernes prioriterte kvaliteter er det spesielt enkelthet og naturlighet som fremheves av prisvinnerne med originalitet som en noe mindre viktig kvalitet, mens juryene fremhever dem i omvendt rekkefølge.

Dette kan tolkes utfra de roller som innehaverne har, med juryer som nettopp er på jakt etter "enestående arkitektur", hvor arkitektene kanskje er mere beskjedne i å uttrykke det som et mål og snarere fremhever en arbeidsmåte – enkelthet og naturlighet og en innstilling til anvendelse av et materiale som i den grad er en del av den norske hverdagen og av kulturen.

Denne dypt rotfestede innstilling til treet som byggemateriale, til overflater, innredning, møbler og gjenstander preger 25 års trepriser. Alle uttrykker de et høyt kultivert nivå med videre utvikling av tradisjonelle verdier til nye arkitektoniske muligheter. Det finnes ikke noe brudd i kvalitets-

1989. Ark J Simpson (bifalt av prins Charles). Prosjekt i klassisk stil ved Pater Noster Square, London.

preferanser eller i verdisyn. Det er modernismens "ærlighet, enkelhet og ekthet" som preger disse 25 års priser.

Efter å ha analysert disse "enkle, helhetlige, harmoniske, poetiske, nøkterne, dristige, virtuose, artistiske norske trehus" kan det være fristende å ønske at det i alle fall var en arkitekt som kunne skape noe forrykende, vanvittig spennende, motsigelsefullt, pluralistisk "ikke-pent" kanskje forvirrende og eksperimenterende, håpløst som forbilde, men befriende og fornyende gjennom sin avstandstaken til alt det riktige, gode, fornuftige norske og normale. – Men den arkitekten ville kanskje ikke få treprisen.

Verdisyn og arkitektoniske kvaliteter

I det følgende vil vi diskutere forskjellige verdisyn, som igjen står for ulike arkitektoniske kvaliteter.

I *A vision of Britain*, med undertittel *a personal view of Architecture* (1989) gjør Prince Charles et forsøk på å definere arkitektonisk kvalitet. Han velger 10 prinsipper eller områder, som han mener er de viktigste for gjenskaping av kvalitet og som arkitekter og planleggere bør legge vekt på.

Her nevnes i rekkefølge de 10 områder med "kort-versjoner" han selv har valgt som karakteristikk:

The Place	"Don't rape the landscape".
Hierarchy	"If a building can't express itself, how can we understand it?"
Scale	"Less might be more, too much is not enough".
Harmony	"Sing with the choir and not against it".
Enclosure	"Give us somewhere safe for the children to play and let the wind play somewhere else".
Materials	"Let where it is be what it's made of".
Decoration	"A bare outline won't do, give us the details".

Art	"Michelangelo accepted very few commissions for a freestanding abstract sculpture in the forecourt".
Signs and lights	"Don't make rude signs in public places".
Community	"Let the people who will have to live with what you build help guide your hand".

Som en oppsummering av de 10 prinsipper, kan vi si at Prince Charles' arkitektursyn står for:

Harmoni og innpassning

Steds- og landskapsinnpassning, lokal og regional tilpassning med vekt på harmoni, materialbruk og skala.

Kunst og dekorasjon

som del av det arkitektoniske uttrykk.

Hiearki og mening

med en leselighet og symbolbetydning som gir oss nøkkelen til byggverkets sosiale og kulturelle betydning.

Romdannelse

beskyttende og egnet for sosialt liv.

Medvirkning

med brukerne som viktige medspillere i arkitekturen de skal bruke.

Beskjedenhet og forsiktighet

Ikke la gateinventar, belysning og skilting forstyrre og ødelegge offentlige rom og arkitektur.

Hans syn er et uttrykk for en stor utilfredssteldhet med det industrialiserte, systematiserte massebyggeri. Langt på vei kan vi være enige i det. Men i sin etterpåklokskap neglisjere han den historiske tid og situasjon som dette byggeriet er et autentisk svar på.

Det er en vesentlig forskjell mellom

- å forsøke, ut fra de ytre betingelser og krav og de profesjonsinterne normer og muligheter å gi et tidsmessig ekte arkitektursvar og som det er skjedd i stor utstrekning;
- å fortsette dette arkitekturspråket av ren vane, profittensyn eller mangel på visjoner eller som Prince Charles anbefaler;
- å finne tilbake til velkjente pittoreske eller klassiske uttrykksformer som folk føler seg trygge med, og så bygge videre på dem.

Selv om vi kan være enige i de 10 prinsipper, er det når de skal transformeres til dagens arkitektur at enigheten brått slutter.

Prince Charles, med sin arkitektoniske rådgiver Leon Krier, er overbevist om at det er den klassiske stilart med røtter i den europeiske arven som skal inspirere oss til å skape dagens arkitektur. I tillegg kommer den tradisjonelle, folkelige byggekunst som folk elsker og føler seg hjemme i.

Dette synet på forbilder og stilarter kan vi her hjemme gjenfinne i valget av ferdighustypenes bonde- eller herregårdsromantikk, og i arkitektprofe-

sjonens gjenoppdagning av den klassiske villa, det symmetriske monumentale anlegg og den klassiske søylen.

Den amerikanske arkitekturkritiker Ada Lousie Huxtable kritiserer i *Architectural Design* (nr 51, 1981) arkitektenes bruk av historien:

"Arkitekter gjenoppdager historien, men deres kjennskap til den er stadig så plettvis, deres begeistring så tilfeldig og stykkevis, at en masse av den arkitektur vi får, er gjør-det-selv-historie, med en lang vei å gå før den kan bli til overbevisende og gyldige synteser".

Arkitektonisk kvalitet defineres av den engelske tronarving ut fra hans verdinormer og forståelse av basisverdier og prinsipper. Den alvorlige kritikken av hans verdisyn er at han er overbevist om at det er det eneste rette og bør forstås og etterleves av alle andre og særlig av arkitektene. Men denne holdingen er ikke enestående. Den finner vi igjen hos mange arkitekturteoretikere og arkitekturkritikere som ønsker å vinne tilhengere for sitt syn, enten ved f.eks. å fordømme eller gjøre narr av andres verdisyn, som Tom Wolfe gjør det i *From Bauhaus to our House* (1981), eller ved selv å utarbeide normer og regler for "det riktige", som Robert Krier gjør det i sitt formalfabet (*Urban Projects*, 1962-82) og Christopher Alexander i sin mer åpne tilnærming i *A Pattern Language* (1977). Eller med utgangspunkt i et filosofisk syn å gi en ramme for arkitektur som fenomen, som Norberg-Schulz gjør det i f.eks. *Et sted å være* (1986).

Alle forsøker på sin måte å skape forståelse og respekt for de verdier som de selv har funnet holdbare over tid, samtidig som de skal uttrykke vår tid. De kvaliteter som skal uttrykke vår tid er det imidlertid ikke enighet om og bra er det.

Skillelinjene i arkitektursyn og arkitektoniske kvaliteter ligger som i politikken og i de fleste andre forhold mellom det reaksjonære, det verdikonservative, det evolusjonære og det revolusjonære verdisyn.

Å bruke disse verdiladete betegnelse kan skape andre forestillinger enn det som er hensikten. F.eks. kan det være reaksjonært å forsette en linje som for en tid tilbake var radikal. Planlegging for privatbilen, sonedeling i byutvikling eller en masseproduksjon av like enheter, er eksempler.

På samme måte kan det være radikalt å finne tilbake til opprinnelige basisverdier. Vanskeligheten oppstår ikke egentlig i holdningene, men når de gir seg uttrykk i "ikke autentisk" arkitektur og planlegging.

For å vende tilbake til treprisen, så beveger den seg mellom verdikonservative og evolusjonære kvaliteter. Det er viktig her å understreke betydningen av at disse krefter, også ytterpunktene, eksisterer side om side, og at deres eksistensberettigelse skyldes hverandre. Derved tvinges de til stadig konfrontasjon som igjen sørger for at retningene må definere og forsvare sine kvalitetspreferanser.

Denne pluralismen forsvares på arkitektskoler, i alle fall på de som ikke er dominert av en betydningsfull elite som ut fra sitt verdisyn bestemmer hva slags arkitektur som har kvaliteter. Den viktigste skillelinjen går imidlertid mellom kvalitet utansett verdisyn og mangel på kvalitet.

Et radiointervju med den engelske "Community architect" Rod Hackney tok opp hans synspunkter på arkitektur, og dermed arkitektonisk kvalitet i anledning av hans bok *The Good, the Bad and the Ugly: Cities in Crises* (1990).

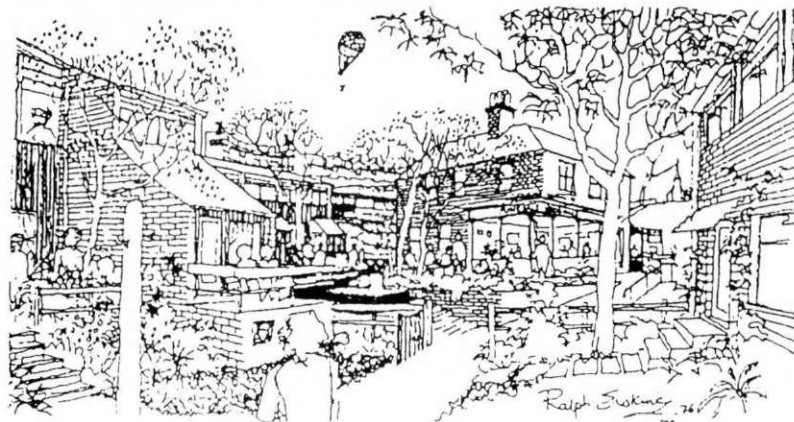
"The Good" er når gode arkitekter svarer på byggeoppgaven i sin kontekst (sted, tid, teknologi, økonomi, bruk og vedlikehold) med et uttrykk som er passende. Det vil si at byggeoppgaven som sådan krever et uttrykk i skala og form fra rene kunstverk til folkelige, brukervennlige, tilpassningsdyktige og "å føle seg hjemme"-hus.

Han fremhevet at modernismen som stilart ikke var verken verre eller bedre enn andre stilarter, men at dens koryféer og betjenere hadde gjort den store feil ikke å skjelve mellom byggeoppgaver som krever forskjellige arkitekturuttrykk. Mer konkret, at modernismens ypperste frembringelser er enkelt byggverk i overskuelig skala som f.eks. en enebolig, et musuem, en fabrikk og en jernbanestasjon.

"The Bad" og dens katastrofale feilgrep er de masseproduserte boliger i et uoverskuelig antall. Det som naturligvis er det sørgelige her, er at det nettopp var modernismens oppgave å skaffe gode og billige og derfor masseproduserte boliger til alle.

Evelyn Anderson og Lars Erik Nordland skriver i *Byggekunst 7*, 1989 om funksjonalismen:

"Funksjonalismen var ikke bare en arkitekturstil, men en livsstil, en ideologi. Den var bildet på en ny tid der sunnhet, levestandard og komfort står i sentrum. Den nye arkitekturen var sammenfallende med tendenser i kunst og kultur, mote og moral".

1976. Ark R Erskine. "The Byker Wall", Newcastle.

Rod Hackney gav uttrykk for sin glede over at det var blitt slutt på modernismens regelverk og normer som dikterte hva som var riktig og galt. Han så frem til pluralismen som utvikles idag, med et utall av uttrykk og stilarter, uten forbud og regler, men med en ufravikelig krav til at arkitekturen skal "raise our spirits".

En talemåte kanskje, men likevel et annet budskap enn funksjonalismens sosiale budskap om likeverd, et klasseløst samfunn, derfor "bomaskiner" for alle, og et internasjonalt formspråk som skulle skape bro mellom kulturer og nasjoner.

Det er betydelig vanskeligere å se hvordan Rod Hackney vil komme frem til spirituell arkitektur. Som Community architect, står han for følgende oppfattelse av "stil" i konvensjonell prosjektering og i "medvirknings"-prosjektering. (Fra *Community Architecture* av N Wate & C Knevitt, 1987).

Konvensjonell prosjektering:

Selvbevisst om stil, mest sannsynlig at det er funksjonalismen som er stilarten, men også andre stilarter kan komme på tale, som den Postmoderne, Hi-tech, landsbystilen eller den nyklassiske.

"Medvirknings"-prosjektering (Community architecture):

Ikke opptatt av stil. Enhver stil kan være brukbar, mest sannsynlig at det blir en lokal-regional, stedsrelatert arkitektur med vekt på identitet, "åpen" og somme tider munter og sterk dekorert.

Om den mer "hjemmegjorte" og folkelige arkitekturen har større spiritualitet enn den profesjonsideologiske, kan det naturligvis settes spørsmålstegn ved. Men innholdet i Rod Hackney's verdisyn er åpenhet overfor hva slags verdinormer og arkitekturuttrykk som passer til byggeoppgaven, og en overbevisning om at folk og arkitekter i samarbeid må utvikle det byggeri som er folks hverdag og da særlig boligen.

Hans verdisyn er på mange måter en beskrivelse av forrige århundrets forhold til arkitekturoppgaver og boligbygging. Det kan bety, hvilket vi til dels allerede har, at de offentlige og større byggeoppgaver er for arkitektene, og at det er innenfor disse oppgaver at det skal skapes "spirituell arkitektur", mens "hverdagsbyggingen" mest mulig blir et brukerfelt. Det fins positive eksempler på "Community architecture" som "The Byker Wall" i Newcastle, hvor Ralph Erskine med sine arkitekter gjennomførte en prosess i nært samarbeid med beboerne.

Brukermedvirkning skulle først og fremst være rettet mot å finne frem til hvordan folk vil leve sitt liv, som så vil stille viktige krav til tekniske, bruks- og opplevelsemessige løsninger. Mens det arkitektoniske formsvar er et profesjonelt ansvar som ikke bør forsvinne i et brukersamarbeid. Som kontrast til de beskrevne verdisyn, gjengir vi den østerrikske arkitektgruppe "Coop Himmelblau"s arkitektursyn, som de gjennom 80-årene har presentert. Deres syn kan kalles revolusjonært, elitistisk og står kunstverket

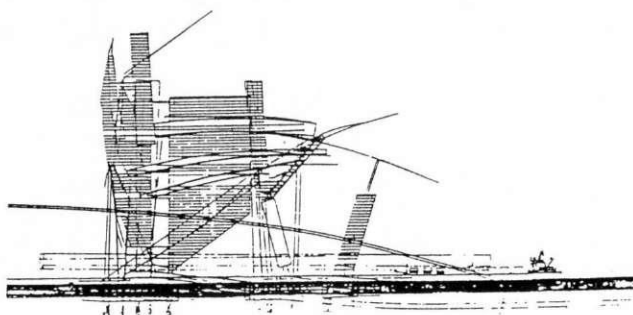
nær i sine krav til grensesprengende nyskaping (fra *Arkitekturens ABZ, BSA/ARKITEKTUR 8*, Flemming Skude, 1988).

”Arkitektur er ikke tilpasning. For tilpasning og indordning er i arkitekturen, som i samfundslivet, utryk for en ubevægelig, oportunistisk og rigid holdning. En holdning, der får alt levende til at stivne. Lige så vel som tilbagaholdenhet og fastholden af fortiden forstener alt liv. For arkitektur lever kun nu, i skabelsesøjeblikket”.

”Vi er trætte af at se på Palladio og andre historiske masker. Det er fordi vi ikke ønsker en arkitektur, som udelukker det foruroligende moment. Vi ønsker arkitektur, som yder mere. En arkitektur som bløder, udmatter, er hvirvlende og som enda kan brase sammen. En arkitektur som lyser, stikker, flænger, forlænger smerten. Arkitektur bør være som kløfter, ophidsende, glat, hård, kantet, brutal, rund, øm, farverig, hæslig, vellystig, drømmende, tillokkende, frastødende, våd, tør og pulsevende. Levende eller død. Hvis kold, da kold som en isklump, Hvis varm, da så hed som en brændende vinge. Arkitektur skal flamme”.

De verdi- og arkitektursyn vi her har presentert er et utvalg av de mange som har blomstret opp etter modernismens fall.

- Treprisens juryer og prisvinnere står for videreutvikling av en tradisjonsrik byggekunst i modernismens ånd med harmoni, enkelhet og ektethet som kjennetegn.
- Prince Charles med Leon Krier vil vende tilbake til basisverdier uttrykt i overklassens og den lokale, tradisjonelle arkitektur fra før modernismen og i den offentlige, monumentale, klassiske arkitektur, med det solide trygge og symbolladete som kjennetegn.
- Rod Hackney representerer det dialektiske synet med på den ene siden det spirituelle, arkitektoniske kunstverk og på den andre siden det folkelige, ”muntre og dekorative” byggeri, hvor det er byggeoppgavens art som skal avgjøre arkitekturens retning.
- Mens ”Coop Himmelblau” bryter med alle tradisjoner og overleverte syn og krever at arkitektur skal være et ekspressivt verk i nuet som skal overskride arkitekturen som vi kjenner den, ved å ryste og engasjere oss til det ytterste. Å bryte ned vante forestillinger og forventninger og erstatte dem med uventede, utradisjonelle utfordrende og eksperimentelle uttrykk, er her kjennetegnet.

1985. Ark Coop Himmelblau. Prosjekt for Hamburg Byggeforum.

Arkitektursynet til Prince Charles er likevel det som har størst mulighet for å resultere i en pseydolikhende, illusjonsaktig arkitektur uten den ekthet som kan gjennomstrømme rom og form når alle arkitekturers virkemidler samordnes. For å si det på en annen måte, så kan dette arkitektursynet gi seg utslag i et arkitektonisk billedmakeri fremfor en arkitektonisk romkunst.

Hvis idéene bak *Community Architecture* kommer til å gjelde alt byggeri, vil vi kanskje få en demokratisk, middelmådig "Kardemommebyarkitektur" som vi behage mange for en stund, men som så vil bli totalt uinteressant.

Modernismens helhetssyn i arkitektonisk og humanistisk forstand er det utrolig vanskelig å finne et alternativ til. Altså ikke modernismen som stilart, men som holdningsgrunnlag hvor livsstil og funksjoner, konstruksjoner og rom, lys og materialer samordnes i en prosess til arkitektur.

Som motinlegg kan man påstå at postmodernismen er et mer "ekte bilde" på tiden, nettopp med sin fragmenterte, delvis iscenesatte, delvis ad hoc, reklamelikhende og overfladiske (i bokstavelig forstand) tilnærming til arkitektur.

Arkitektursyn som innebærer et innlevet engasjement og som med dyktighet resulterer i autentisk arkitektur, er hverken farlig eller uønsket. Faren ligger i et spekulativt, formalistisk og nostalgisk manipulativt syn, hvor arkitekturen blir brukt som et slags skuebrød for særinteresser, spesielt av kommersiell art, som hverken tjener den folkelige, akademiske eller kunstneriske kvalitet.

Kultur, kunnskaper og kunstnerisk nerve – forbilder for fremtidig trearkitektur

Var byggerne av vikingskip, stavkirker, loft og gårdsanlegg talentfulle, kunstneriske, estetisk bevisste og følsomme byggere?

Eller var de erfarne, kunnskapsrike når det gjaldt materialet tre, dets konstruktive og formbare egenskaper og de påkjenninger som treet skulle tåle? Deres dyktighet var i alle fall utviklet gjennom generasjoner og kultivert til det ytterste.

Har dagens arkitekter, byggere og håndverkere dette inderlige kjennskap til treet som byggemateriale? Noen har det gjennom mange års erfaringer, men ellers er svaret NEI. Men vi har en rekke hjelpemidler i form av lærebøker, arkitekturbøker og tidsskrifter, byggedetaljblader, rapporter o.l. Vi har også adgang til å studere all byggetrearkitektur, fra gårdsdagens til de eldst bevarte tømmerhus.

Er disse skrevne, illustrerte hjelpemidler av en slik karakter og av en slik kvalitet at de styrker utviklingen av høyverdig trearkitektur? Svaret er NEI. De fleste detaljerte veiledninger er om bygningstekniske og rasjonelle løsninger, som ikke samtidig ivaretar den kvalitative, estetiske "nyttelsefulle" opplevelse. Kanskje det er for mye å forlange, men det hadde vært en meget bra måte å høyne den arkitektoniske kvalitet på å kombinere de to sidene.

Det er viktig å få frem sammenhengen og helheten mellom form, rom, konstruksjon og detaljer. Arkitektens intensjoner og idealer, byggernes evne og muligheter for å gjennomføre dem, og den bygningstekniske kvalitet over tid bør komme frem, forklares og debatteres med råd om hva som bør endres og forbedres.

Det vi trenger er en arkitekturkritikk som omhandler de beste, dristigste, enkleste, mest systematiske og fantasifulle trehus, fra den arkitektoniske helhet og detaljene.

Sluttord: Som det sikkert ikke har unngått den oppmerksomme leser, så handler dette innlegget om hvordan "kritikeren" forsøker gjennom forskjellige mer eller mindre utpekulerte tilnærminger å finne seg selv og sine kvalitetsnormer for en stund – vel vitende at de er under stadig bombardement som krever utvikling. Utfordringen ligger i å finne ut av hva man selv synes og mener og det er kanskje den egentlige bakgrunnen for alle kvalitetsvurderinger.

Referanseliste

1. Alexander, C (1977): *A Pattern Language*.
2. Anderson, E & Nordland, L E: Det gode liv, *Byggekunst* 7, 1989.
3. Attoe, Wayne (1978): *Architecture and critical imagination*.
4. Coop Himmelblau, i Skude F (1988): *Arkitekturens ABZ*. BSA/Arkitektur 8, Danmark.
5. Dovey, K (1985): "The quest for authenticity and the replication of environmental meaning", i *Dwelling, Place and Environment*. Red D Seamon & R Mugerauer.
6. Groat, L (1988): "Contextual Compatibility on Architecture: An issue of personal taste?" i *Environmental Aesthetics*. Red J Nasar.
7. Hackney, R (1990): *The Good, the Bad and the Ugly: The crises of our cities*.
8. HRH Prince of Wales (1989): *A vision of Britain: A personal view of architecture*.
9. Huxtable, A D (1981): "The Troubled State of Modern Architecture", *Architectural Design* 51, 1, 2, 1981.
10. Krier, R (1982): *Urban Projects 1968-1982*.
11. Levi, P (1989): *The Periodic Table*.
12. Norberg-Schulz, C (1986): *Et sted å være*.
13. Norberg-Schulz, C (1988): *Introduksjon til 'Treprisboken'*.

14. Smith, P (1988): "Complexity, order and architectural aesthetics", i *Ethnoscap*es 1.
15. 'Treprisen' (1988) 'Thirteen Norwegian prize-winning architects'. *Arkitektnytt* og NAL. Red D Rognlien.
16. Wate, N & Knevitt, C (1987): *Community Architecture*.
17. Wolfe, T (1981): *From Bauhaus to our house*.

(Illustrasjoner ved forfatteren.)

*